

Igor GOŚCIŃSKI¹
Marek MOSKAŁA²
Krzysztof STACHURA²
Jarosław ZAWILIŃSKI³

Zarys historii Kliniki Neurologiczno-Psychiatrycznej w 100 rocznicę powstania

History of Jagiellonian University Clinic for Nervous and Mental Diseases in 100 anniversary

¹Towarzystwo Lekarskie Krakowskie
Prezes:
Prof. dr hab. med. *Igor Gościński*

²Klinika Neurochirurgii i Neurotraumatologii
UJ CM
Kierownik:
Prof. dr hab. med. *Marek Moskała*

³Katedra Anatomii UJ CM
Kierownik:
Prof. dr hab. med. *Jerzy Walocha*

Dodatkowe słowa kluczowe:

Klinika Neurologiczno-Psychiatryczna UJ
Prof. J. Piltz

Additional key words:

Clinic for Nervous and Mental Diseases JU
Prof. J. Piltz

W pracy przedstawiono powstanie i działalność Kliniki Neurologiczno-Psychiatrycznej w latach 1914-1950 oraz działalność naukową i organizacyjną Profesora J. Piltza (1870-1930).

Powstanie Kliniki Neurologiczno-Psychiatrycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego to wielka zasługa prof. dr Jana Piltza, którego osiągnięcia naukowe i dorobek organizacyjny przypominamy w setną rocznicę uruchomienia Kliniki.

Jan Władysław Piltz, urodził się 15 stycznia 1870 roku w Aleksandrowie Kujawskim. Ojciec był zawiadowcą stacji, przyrodni brat Erazm był politykiem i dyplomata, m. in. ambasadorem w Pradze i Zagrzebiu. Jan Piltz w 1888 r. ukończył gimnazjum realne w Warszawie, po czym wyjechał do Szwajcarii. Przez rok studiował w Zurychu nauki przyrodnicze i wyższą matematykę, następnie w Bernie medycynę. W 1895 r. uzyskał dyplom lekarza. W czasie studiów był koasystentem przy Katedrze Anatomii i Histologii u prof. F. Stöhra, później asystentem prof. A. Forela w Klinice Psychiatrycznej w Burghölzli. Od 1896 r. pełnił obowiązki asystenta w Klinice Psychiatrycznej w Genewie u profesorów E. Oliveta i jego następcy A. Martina. Z Genewy wyjechał do Rosji. W Petersburgu złożył egzamin uzupełniający z łaciny i greki. W Kazaniu uzyskał dyplom lekarza, a stopień doktora medycyny w Petersburgu, gdzie równocześnie pracował w Klinice Neurologiczno-Psychiatrycznej prof. W. Bechterewa.

W 1898 r. został wezwany do Zurychu przez E. Bleulera, następnie Forela, który zlecił mu organizację wewnętrzną swojej Kliniki, z czego Piltz wywiązał się doskonale, zyskując pełne uznanie profesora. Te wysokie zdolności organizacyjne sprawiły, że rząd kantonalny w Vaud powołał Piltza na stanowisko zastępcy dyrektora Kliniki Psychiatrycznej prof. E. Mahaima w Lozannie. Po wieloletnim pobycie Piltz opuścił Szwajcarię. W tym czasie wyrobił sobie opinię człowieka pełnego energii i pogody ducha, nadzwyczaj koleżeńskiego i towarzyskiego, a przede wszystkim pilnego i skrupulatnego badacza. Dzięki tym zaletom zdobył szacunek i przyjaźń wielu znanych ludzi, a wśród nich Forela, Bleulera i Naegelego.

W 1900 r. pracował w Paryżu w Klinice Chorób Nerwowych prof. J. Dejerine'a w Salpêtrière. Następnie zwiedzał ośrodki neurologiczne i psychiatryczne w Holandii i Rosji.

W 1901 r. wrócił do Warszawy, jako spe-

In the paper there have been presented the creation and activities of the Clinic of Neuropsychiatry in the period of 1914-1950 and the scientific and organizational work of professor J. Piltz (1870-1930).

cjalista chorób nerwowych i umysłowych, a w 1902 r. został ordynatorem założonego przez siebie oddziału neurologicznego.

W 1904 r. na podstawie dysertacji pod tytułem „Contribution à l'étude de la dissociation de la sensibilité douloureuse et thermique dans les cas de traumatisme et d'affection de la moelle épinière” uzyskał stopień doktora medycyny uniwersytetu w Lozannie [1].

Na zaproszenie Rady Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego 23 kwietnia 1905 r. przyjeżdża do Krakowa i zostaje profesorem nadzwyczajnym chorób nerwowych i umysłowych (Ryc. 1, 2). W niezwykle trudnych warunkach rozpoczął działalność dydaktyczną i organizuje ambulatorium w podziemiach Kliniki Okulistycznej.

Dzięki usilnym staraniom w Krakowie i Wiedniu zdobywa środki na budowę kliniki, która rozpoczyna się w 1908 r., a kończy w lipcu 1914 r. tuż przed wybuchem I wojny światowej. W latach 1914–1918 prof. J. Piltz prowadzi Kliniczny Oddział Szpitala Fortecznego, który dawał pomieszczenie 280 chorym w swoich trzech pawilonach klinicznych. W czasie wojny Klinika powiększyła się o dwa baraki, wybudowane przez władze wojskowe. W latach wojennych przewinęło się przez Klinikę około 11 000 wojskowych nerwowo i umysłowo chorych, w tym około 3 000 przypadków chorych w następstwie wstrząsu nerwowego, wywołanego grozą zawieruchy wojennej.

Klinika wzorowana na klinikach szwajcarskich była najnowocześniejsza w Polsce. Szczegóły związane z powstaniem kliniki, której plany budowy i organizacji prof. J. Piltz osobiście zaprojektował, nadzorował i opisał w albumie wydanym w 4 językach z okazji 10-lecia odzyskania niepodległości [Ryc. 3]. Fotografie zamieszczone w albumie obrazują bardzo przejrzyście zrealizowany układ Kliniki z dbałością o jej charakter naukowy, leczniczo-usługowy i estetyczny. Dotyczy to również pięknego ogrodu troskliwie pielęgnowanego w otoczeniu Kliniki (dzisiaj częściowo zajętego przez Centrum Urazowe Medycyny Ratunkowej i Katastrof UJ CM). Od 1 stycznia 1919 r. Klinika Neurologiczno-Psychiatryczna zaczyna przyjmować chorych cywilnych. W 1912 r. J. Piltz zostaje profesorem zwyczajnym.

Adres do korespondencji:

Katedra Anatomii UJ CM
Dr med. Jarosław Zawiliński
tel. 607-151-502
e-mail: zawilinski@onet.pl

„Jego c. i k. Apostolska Mość raczył najwyższym postanowieniem z dnia 23.04.1905r zamianować dra. Jana Piltza nadzwyczajnym profesorem psychiatrii c.k. Uniwersytetu Krakowskiego z systemizowanymi poborami i policzyć mu trzy lata służby do emerytury. „

Rycina 1
Fragment tekstu nominacji dra Jana Piltza.
Part of nomination text of Dr. Jan Piltz.

Piltz dwukrotnie był dziekanem Wydziału Lekarskiego (1915/16; 1929/30).

W 1917 roku prof. Jan Piltz był prezesem Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego. W 1914 r. powołał w Krakowie Towarzystwo Neurologiczno-Psychiatryczne, z którego później w związku z utworzeniem ogólnopolskiego Towarzystwa Psychiatrycznego, tworzy się dwa towarzystwa: Towarzystwo Neurologiczne Krakowskie i Oddział Krakowski Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego. J. Piltz był bardzo aktywnym członkiem komitetu budowy szpitala psychiatrycznego w Kobierzynie.

W 1919 r. prof. J. Piltz został członkiem korespondentem zagranicznym Towarzystwa Neurologicznego w Wiedniu. W 1930 r. mianowany został członkiem korespondentem Królewskiego Towarzystwa Medyczno-Psychologicznego w Londynie, w tym też roku był gościem honorowym Zjazdu Towarzystwa. W kwietniu 1930 r. był przedstawicielem państwa polskiego na Międzynarodowym Kongresie Higieny Psychiczej w Waszyngtonie. Dnia 15 listopada 1930 r. obchodził uroczyste jubileusz 25-lecia pracy profesorskiej (Ryc. 3).

Zmarł 26 listopada 1930 r. w Krakowie.

Prof. Piltz był autorem 46 prac naukowych. Prace neurologiczne (21 prac) dotyczą trzech zagadnień: reakcji źrenic, zaburzeń czucia, zapalenia nagminnego mózgu. Prace dotyczące odruchów źrenicznych prowadził w latach 1898-1903 r. wykonując badania eksperymentalne na zwierzętach i liczne obserwacje kliniczne. Opisał kilka odruchów źrenicznych, z których najbardziej znany jest odruch Westphala-Piltza, odruch neurotoniczny Piltza i odruch ideowo-ruchowy Piltza. Do dokładnej dokumentacji klinicznej tych odruchów skonstruował wspólnie z inż. Lebedzińskim pierwszy w świecie bardzo precyzyjny aparat fotograficzny. Prace z tego zakresu publikowane w Polsce i zagranicą zostały wysoko ocenione przez Bechterewia, Flataua, Westphala, Goldflama, Strassburgera i wielu innych, przyniosły Piltzowi dużo rozgłosu i były cytowane w wielu podręcznikach. Dalszych 6 prac wydanych w latach 1904-1908 dotyczą zaburzeń czucia. Prowadzone w tym zakresie bardzo dokładne obserwacje kliniczne doprowadziły do ustalenia przez Piltza schematów czucia: obwodowego, rdzeniowego i mózgowego, które pewną modyfikacją stosowane były w klinikach Instytutu Neurologii UJ CM. Na materiale obserwowanych 86 przypadków nagminnego zapalenia mózgu udowodnił, że postać płaszczykowa i śpiączkowa to dwie różne postaci tej samej choroby, a nie – jak

sądzone dotąd – dwie różne choroby.

Prace psychiatryczne dotyczyły wielu zagadnień, z których za nadal aktualne należy uznać ocenę zaburzeń psychicznych w padaczkę. Charakteropatię padaczkową określaną przez niektórych autorów jako konstytucyjną uznawał za następstwo padaczki.

Bardzo dobre wyniki leczenia uzyskiwał u chorych z nerwicami wojennymi stosując szeroko psychoterapię. Opracował własną klasyfikację chorób psychicznych, która na ówczesne czasy była przejrzysta i nowoczesna [2-5].

Po I wojnie światowej zaistniała konieczność kodyfikacji prawa karnego różnego we wszystkich trzech zaborach. W tym celu Piltz i Radziwiłłowicz opracowali w Komisji Kodyfikacyjnej zagadnienia psychiatryczne. Piltz zwrócił wówczas uwagę na konieczność współpracy prawnika, psychiatry i psychologa. W trosce o chorych założył Towarzystwo Opieki nad Umysłowo Chorymi. Aktywnie zwalczał alkoholizm. Na szczególną uwagę zasługuje album wydany na 10-lecie odzyskania niepodległości o osiągnięciach Kliniki, w czterech językach ze spisem prac profesora i współpracowników (Ryc. 4). W okresie od 1905-1928 łącznie w Klinice opublikowano 115 prac naukowych.

W 1920 r. jako delegat Wydziału Lekarskiego na zjazd poświęcony sprawom organizacji i rozwoju nauki wygłosił odczyt pt. „O odrębnych instytutach do badań mózgu” (w świecie istniały już takie, m. in. Ramony Cajala w Madrycie, Monakowa w Zurychu). W Polsce tylko klinika krakowska mogła to zadanie spełnić. Już wówczas postulował potrzebę wyszukiwania i opieki nad młodzieżą uzdolnioną. Uczniami prof. Piltza byli profesorowie: E. Artwiński (UJK we Lwowie), S. Borowiecki, M. Zieliński (UP w Poznaniu), S. Pieńkowski, B. Brzezicki, T. Rogalski (UJ), W. Chłopicki (Śl. AM), W. Godłowski, M. Rose (UStB w Wilnie), A. Stębowska-Martynowicz (AM w Warszawie), E. Herman (w Łodzi), T. Bilikiewicz (w Gdańsku) i A. Kunicki (UJ AM Kraków) – współtwórca polskiej neurochirurgii, założyciel Kliniki Neurochirurgicznej w Krakowie [6,7].

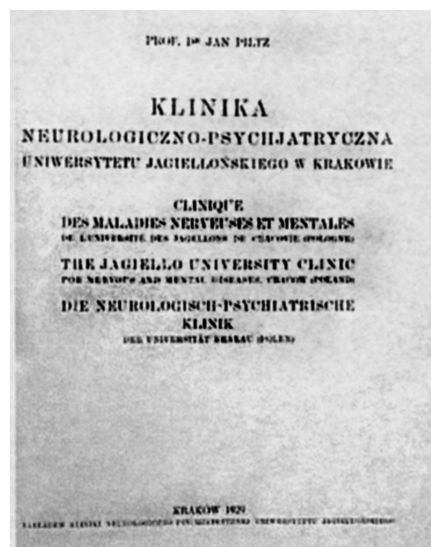
Jan Piltz był człowiekiem powszechnie cenionym. E. Artwiński pisze o nim: „Prócz działalności naukowej i badawczej był nie tylko naukowcem, ale i człowiekiem czynu z nieugiętą wolą realizacji zamierzeń”. W. Chłopicki: „Cechowała go pogoda ducha, optymizm, wytrwałość, niezwykła uprzejmość”. S. Ciechanowski: „Zgon jest dla Wydziału wielką stratą nie tylko z powodu jego stanowiska w nauce, jego znakomitej



Rycina 2
Jan Piltz – portret.
Jan Piltz – portrait.



Rycina 3
Numer „Polskiej Gazety Lekarskiej” poświęcony prof. Piltzowi z okazji 25-lecia jego pracy profesorskiej.
Edition of „Polska Gazeta Lekarska” dedicated to Prof. Piltz due to the occasion of 25 years of professor career



Rycina 4
Album wydany na 10-lecie odzyskania niepodległości o osiągnięciach Kliniki, ze spisem prac Profesora i współpracowników.
Album, released on the 10th anniversary of independence of the achievements of the Department, with list of the works of Professor and co-workers.

pracy dydaktycznej i organizacyjnej, ale także z powodu, że jego osobiste stosunki miały wielkie znaczenie dla spraw naszego Wydziału i Uniwersytetu” [1,4].

W uznaniu zasług prof. J. Piltza Rada Wydziału Lekarskiego UJ ufundowała pamiątkową tablicę, która została umieszczona w głównym holu kliniki (Ryc. 5). Dawna Klinika Neurologiczno-Psychiatryczna działała nadal. W 1950 r. w ramach powstałej Akademii Medycznej utworzono Katedrę i Klinikę Neurologii, Katedrę i Klinikę Neurochirurgii i Katedrę i Klinikę Psychiatrii, którą przeniesiono do budynku po VI Oddziale Neurologiczno-Psychiatrycznym Szpitala św. Łazarza, mieszczącego się przy ul. Kopernika 21 b.

W latach 1905-1950 Kierownikami Kliniki Neurologiczno-Psychiatrycznej byli:

Prof. dr hab. Jan Piltz – 23.04.1905-26.11.1930

Dr med. Władysław Chłopicki – 1.12.1930-3.02.1932

Prof. dr med. Stefan Pieńkowski – 4.02.1932-1.09.1939

Dr med. Stanisław Paszkowski – 2.09.1939-21.01.1945

Prof. dr med. Eugeniusz Brzezicki – 22.01.1945-6.08.1950

Dalsze losy Kliniki Psychiatrycznej AM w Krakowie zostały przedstawione na Sympozjum z okazji 100-lecia powstania Katedry Psychiatrii i Neuropatologii UJ. [8-11].

W 1970 r. powołano Instytut Neurologii. W skład Instytutu wchodziły trzy Kliniki: Neurologii, Neurochirurgii, Neurotraumatologii, Oddział Rehabilitacji, Zakład Neuroradiologii z Pracownią Tomografii Komputerowej, Zakład Neuropatologii z Pracownią Mikroskopii Elektronowej, Pracownia Elektrofizjologii Klinicznej, Pracownia Neuropsychologii, Pracownia Biochemiczna, Pracownia Rentgenocefalografii oraz całe zaplecze gospodarcze z kuchnią i stołówką. 01.06.2007 r. nastąpiło połączenie dotychczasowej Kliniki Neurochirurgii i Kliniki Neurotraumatologii w jednostkę organizacyjną o nazwie: Klinika Neurochirurgii i Neurotraumatologii CM UJ, Oddział Kliniczny Neurochirurgii i Neurotraumatologii Szpitala Uniwersyteckiego.

12.06.2008 r. likwidacja Instytutu Neurologii z utworzeniem Katedry Neurologii, w skład której weszły: Klinika Neurologii, Pracownia Neurofizjologii Klinicznej, Pracownia Neurogenetyki.

W 2013 r. z budynkiem dawnej Kliniki N. Psych. połączono Centrum Urazów Medycyny Ratunkowej i Katastrof. W swojej strukturze obejmuje: Centralny Blok Operacyjny z 6 salami operacyjnymi, Oddział

Intensywnej Opieki Medycznej, Oddział Chirurgii Urazowej, Oddział Diagnostyczno-Internistyczny, SOR dla całego Szpitala Uniwersyteckiego i Komorę Hiperbaryczną. Dzięki wielkiemu talentowi i zdolnościom organizacyjnym oraz zapobiegliwości prof. Jana Piltza zreorganizowana klinika jest nadal w pełni nowoczesną placówką leczniczo-badawczą i naukową, za co jesteśmy mu stale wdzięczni.

Ważniejsze prace Jana Piltza:

1. O nowych zjawiskach źrenicowych. Gaz Lek 1899; 21: 928. (Über neue Pupillenphenomene. Neurol. Zentralbl. 1899; 6: 248-254).

2. Über Hirnrindenzentrum für einseitige contralaterale Pupillenverengerung (beim Kaninchen). Neurol Zentralbl. 1899; 19: 875-878.

3. Experimentell erzeugter reciproker Wechsel der Pupillen differenz bei progressive Paralyse. Neurol Zentral. 1900; nr 10 i 11.

4. O znaczeniu rozpoznawczym nieregularności konturów źrenic w przebiegu organicznych chorób nerwowych. Gaz Lek. 1902; t. 22, nr 25: s. 617. i nr 26, s. 644. (Über den diagnostischen Wert der Unregelmässigkeiten des Pupillarrandes bei organischen Nervenkrankheiten. Neurol.Zentralbl. 1903, 14: 662-668, i 15: 714-723).

5. Nowy aparat do fotografowania ruchów źrenic. Przegl Lek. 1904, nr 16, s. 239, nr 17, s. 258. Współautor: inż. P. Lebie-dziński. (Fotograf Warszawski (Warszawa) 1904, nr 5, s. 65-69, nr 6, s. 81-85).

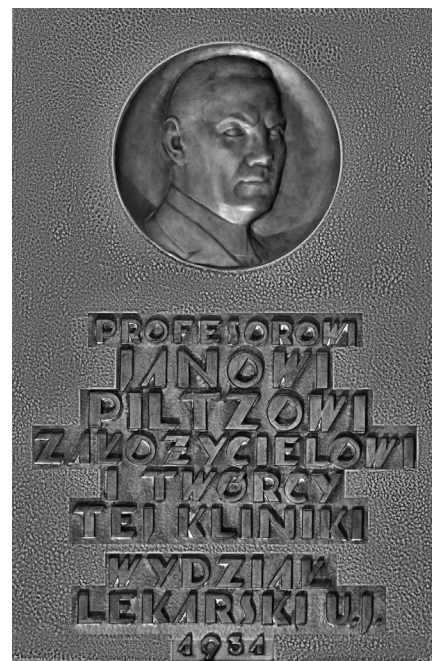
6. Contribution a l'etude de la dissociation de la sensibilité douloureuse et thermique dans les cas de traumatisme et d'affection de la moelle epiniere. These de doctorat. Lausanne. Neurol Zentralbe. 1904; 6:, 242-251.

7. Stanowisko psychiatrii w rzedzie innych nauk lekarskich oraz nowoczesne jej zadania i cele. Przegl Lek. 1905, nr 30-32, s. 484, 500, 515.

8. Schematy obwodowego, rdzeniowego i mózgowego unerwienia skóry. Schematy do oznaczenia zaburzeń czucia. Część I, II, III. Kraków 1907, (wyd. Księgarnia Krzyżanowskiego).

9. Klinika zaburzeń psychicznych epileptycznych. (VIII Zjazd Psychiatrów Polskich, Warszawa 1928). Nowiny Psychiatryczne (Dziekanek) 1928, z. 3-4, s. 249-50.

10. Klinika Neurologiczno-Psychiatryczna Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Kraków 1929.



Rycina 5

Tablica pamiątkowa ku czci prof. Piltza umieszczona w głównym holu Kliniki.

Plaque in honor of prof. Piltz placed in the main lobby of Clinic.

Piśmiennictwo

1. Arch. UJ. Akta osobowe.
2. Artwiński E: Sp. Prof. Jan Piltz. Pol Gaz Lek. 1930; 52: 1021-1022.
3. Brzezicki E: Historia neurologii i psychiatrii [w]: Nauki Medyczne w Sześćsetlecie Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków 1964; 2: 567-583.
4. Chłopicki W: Sp. prof. dr Jan Piltz (1870-1930). Wspomnienie pośmiertne. Odbitki z Rocznika Psychiatrycznego. 1931; 4/15: 220-227.
5. Grabowski J: Jan Piltz twórca krakowskiej Kliniki Neuropsychiatrycznej (praca doktorska). AM Kraków.
6. Gościński I: Profesor dr hab. Adam Kunicki – twórca krakowskiej Kliniki Neurochirurgii. Przegl Lek. 1996; 53(Supl. 1): 13-16.
7. Gościński I: Jan Władysław Piltz (1870-1930). Profesor Neurologii i Psychiatrii, Założyciel i Twórca Katedry i Kliniki Neurologiczno-Psychiatrycznej. Złota Księga Wydziału Lekarskiego UJ, Kraków 2000: 377-381.
8. Herman E: Neurologzy polscy. Warszawa 1958: 29-369.
9. Herman E: Historia neurologii polskiej. Wrocław 1975: 52-55.
10. Bomba J, Pilecki M: Mózg i Psyche. Wyd Pol Tow Psych. Kraków 2007.
11. Stojalowski J: Jan Piltz (1870-1930). Pol Stow Biogr. 1995; 26: 299.